

ПОСТ-ПРОТЕСТАНТИЗМ: Сучасна еклезіологія, критична теологія та Реформація 500 в контексті «ФЕНОМЕНУ ВИНИКАЮЧОЇ ЦЕРКВИ»

*«Який з тебе революціонер, якщо ти такий традиціоналіст»
(х. ф. Ла-Ла Ленд, 2016)*

У 2016 РОЦІ ГОЛОВНИМ СЛОВОМ ЗА ВЕРСІЄЮ УКЛАДАЧІВ Оксфордського словника було слово «пост-правда». Сьогодні ми вже вступили в 2017 рік і буде цікаво, через якихось 360 днів, а то і менше, дізнатися який саме термін в новому році стане маркером цього року. Але моя замітка не про це. Я смію припустити, що одним з найголовніших термінів для мислячих протестантів України в рік, в який ми святкуватимемо (а краще сказати, згадуватимемо) 500 років Реформації, буде слово «пост-протестантизм»^[1]. Переконаний, що цей термін є водорозділом між протестантизмом, який ми знаємо: фундаменталістський, консервативний, деномінаційний, модерністський, та протестантизмом, який (принаймні у нас) лише з'являється: пост-фундаменталістський, пост-консервативний, пост-деномінаційний, пост-модерністський.

З часу виходу в світ, спершу російської, а потім і української версії книги п'ятидесятичного автора, керівника Дослідницького центру Євро-Азіатської акредитаційної асоціації Романа Соловія «Виникаюча церква»^[2] маємо оновлену та доопрацьовану версію книги «Феномен вини-

^[1] Більше про цей термін в статті «Пост-протестантизм. Постмодерністський еклезіологічний підхід». Jarrod Longbons. Post-Protestantism. A postmodern Ecclesiastical Approach. 131-152 // Christopher Ben Simpson, Stephen D. Cone (eds.) Theology in the Present Age. Eugene: PICKWICK, 2013.

^[2] Роман Соловій. Виникаюча церква. Черкаси: Коллоквиум, 2014.

каючої церкви»^[3] (обидві книги видані за сприяння Дослідницького центру ЄААА). Як і два роки тому, так і сьогодні цю працю можна вважати однією з найголовніших книжок не тільки в українському (пост-) протестантському богословському середовищі, але і в церковній сфері євангельських спільнот. Я більш ніж переконаний, що теми, які окреслюються в цій роботі, мають обговорюватися на пасторських конференціях, єпископських зустрічах та в академічних колах.

Під «пост-протестантизмом» я маю на увазі феномен постмодерністської еклезиології про яку так детально пише Роман Соловій. Своєю появою феномен Виникаючої церкви нагадує про те, що західне християнство вже перетнуло межу протестантизму і перейшло в епоху пост-протестантизму. І це в той час як українські протестанти, в кращому випадку, все ще стоять на місці, а в гіршому, озираються назад, в надії прив'язати свою сьогоднішню практику до досвіду Першої Церкви. Виходить, що коли не можеш сказати нічого нового і коли не виходить адаптувати «свою» віру під світ, який так швидко змінюється, то вихід знаходиться в так званому повороті *ad fontes* («до джерел»): до (абстрактної) ідеальної Першої Церкви та (вигаданих) бездоганних вірувань перших християн.

Замість того, щоб постійно озиратися назад, слід звертатися до майбутнього, і не з ціллю ствердитися в сучасному, а з ціллю адаптувати під теперішнє свою практику, хоча, скоріш за все, і під майбутнє, яке протестанти в Україні чомусь не в змозі охопити. Сьо-

годні саме культура постмодерну будує наші уявлення не тільки про навколишній світ, але і про Церкву. Ця думка є, мабуть, найважливішою в книзі «Феномен Виникаючої церкви». Автор пише так: «Постмодерн дедалі більше визначає культурний простір сьогодення. Яким чином євангельське богослов'я повинне взаємодіяти з цією культурною ситуацією?»^[4]. Роман Соловій розглядаючи світоглядні, богословські та еклезиологічні особливості Виникаючої церкви, вказує на те, що однією з основних переваг цієї церкви є її наголос на необхідності формулювання нових шляхів вираження Євангелія у сучасній культурі^[5]. Той факт, що Виникаючій церкві властивий протестний характер, який спрямований проти модернізму та його впливу на християнство^[6], вказує, принаймні мені, на її пост-протестантський характер.

Широко поширена думка про те, що в часи Реформації занепад духовності в суспільстві та негативна діяльність церкви вибудували новий принцип, який ми сьогодні звемо «протестантським принципом». Цей принцип полягає в постійній потребі церкви до саморефлексії, критичного відношення до своєї практики та палкого прагнення до реформ. З одного боку, реформатори робили наголос на індивідуалізмі та власному виборі людини на протигагу авторитету та традиції інституту церкви. З іншого боку, не слід і забувати, що протестантизм досягнув свого максимуму саме в часи модерну, проти якого і направлена думка постмодерністської критики. З культурної точки зору епоха протестантизму — це час просвітництва, рац-

[3] Роман Соловій. Феномен виникаючої церкви у контексті теологічних та еклезиологічних трансформацій у сучасному західному протестантизмі. Київ: ДІХ і ЛІТЕРА, 2017.

[4] Феномен виникаючої церкви. — С. 6.

[5] Там само. — С. 315.

[6] Там само. — С. 317.

іональності та науки. З одного боку, протестантизм, як в принципі і вся західна ідеологія, фундаментально модерністський в сенсі піднесення людської свободи над будь якою традицією, церковним авторитетом та будь якою іншою формою ієрархічного авторитету. З іншого боку, дуже сильний наголос на раціональності став своєрідним поштовхом до народження так званих пост-деномінаційних, «вільних» церков, які відкинули єпископальну (як і будь яку іншу ієрархічну) форму правління, проте погоджуються при цьому з фундаментальними засадами протестантизму. Саме про такі тенденції в сучасній еkleзіології пише автор «Феномену Виникаючої церкви».

Пост-протестантизм вбачається і в тому, що в теологічному академічному середовищі в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. з'явилися такі течії, як пост-лібералізм, радикальна ортодоксія та екуменізм, які намагалися дивитися на християнську традицію, як на щось ціле, протиставляючи холістичний підхід індивідуалістичному. Останній підхід характеризувався відокремленістю та створенням так званих теологічних та еkleзіологічних гетто. Книга Романа Соловія, якщо її читати в контексті святкування Реформації, дає можливість зробити припущення, що найбільша помилка сучасних консервативних протестантів (в тому числі і українських) полягає в ностальгії за минулою «золотою ерою» біблійного християнства.

В той час, як Лютер, Кальвін та інші реформатори були відомі своєю відкритістю до нового, виступали за

діалог з сучасністю, приймали виклики культурної парадигми свого часу, а в деяких сферах і працювали на випередження, українські протестанти згадують часи минулі, живуть надбанням християн, які страждали за віру в часи СРСР. Тоді, коли сучасний Захід намагається, прийнявши виклики теперішнього, вибудувати сучасну, з прицілом на майбутнє, прийнятну теологію та еkleзіологію, ми все ще б'ємося за те, щоб в деталях відобразити євхаристію першої церкви під час своїх богослужінь

Відомий німецько-американський теолог Пауль Тіліх колись написав в своїй проповіді «Забувати та бути забутим» такі думки: «життя не могло би продовжуватися, не відкидаючи минуле в минуле», «життя використовує минуле і б'ється з ним одночасно, щоб пробитися до власного оновлення»^[7]. Існували нації, пише Тіліх, які не спромоглися відкинути в минуле що-небудь зі своєї спадщини і таким чином зачинили для себе шлях до прогресу, допоки тягар минулого не поламав її сучасне і не привів їх до згасання. Іноді (навіть в контексті святкування Реформації) нам потрібно запитувати самих себе: а чи не виносить християнська церква надто багато з минулого і чи не залишає поза собою надто незначну частину цього минулого?^[8]

В своїй книзі «Наступна Реформація. Чому євангеліки мають прийняти постмодернізм?» американський професор релігійних дисциплін Карл Рашке пише про наступну Реформацію, яка по своїй природі буде носити постденомінаційний характер. В своїй книзі він описує Лютера як людину, яка не вписувалася в свій час: він не був ані схоластом, тобто академічним теологом, що застряг в аристотелівській філософії, ані гуманістом, закоханим

^[7] Пауль Тіліх. Забутий і бать забутим. 261-268 // Т.П. Лифинцева. Філософія і теологія П. Тіліха. М.: Канон+, 2009. – С. 262.

^[8] Там само. – С. 263.

в грецьку або латинську літературу. Його пристрастю стала Біблія, яку церква його часів вивчала серйозно, проте не настільки ретельно, як її досліджував сам Лютер, намагаючись зробити її послання доступним в сучасному йому світі. Рашке пише, що згідно стандартів свого часу Лютера розглядали би як постмодерніста^[9]. Реформація сама по собі була реакцією проти модернізму в його середньовічному прояві, де слово «модерн» походить від латинського *moderna*, що в перекладі означає «щойно» або «саме зараз»^[10]. Реформація по суті була деконструкцією (в термінах Деріда) XVI ст.

300 сторінок тексту Роман Соловій присвятив пост-консервативному християнству, яке найкращим чином відображено в практиці групи, яку називають «Виникаюча церква». Текст вчить нас тому, що цей рух виступає не стільки за повернення до аутентичних біблійних та теологічних витоків або до Біблії, як до єдиного путівника віри та практики, скільки скеровує наш погляд до менш модерністичного (раціоналістичного) підходу, що коригується культурою постмодерну. Такий підхід обходить стороною традиційну євангельську теологію і пропонує інший, більш прийнятний шлях пост-консерватизму.

Своїми витками «Виникаюча церква» зобов'язана так званій Emergent Village, групі церков, які в 90-ті роки XX ст. почали збиратися разом через втрату ілюзій та розчарування в звичайних церковних інститутах кінця XX ст. Батьком «Виникаючої Церкви» вважається Брайан Макларен, який в своїй пасторській діяльності намагав-

ся досягнути нецерковних людей^[11]. Назви книг Макларена, як ніщо інше, говорять про теми, які є найбільш актуальнішими серед представників «Виникаючої церкви»: «Церква на іншому березі», «Новий вид християнства», «Останній світ і світ після нього», «Все має змінитися»; «Християнство після релігії: кінець церкви і нове духовне пробудження»; «Щедра Ортодоксія».

Новий Заповіт розглядається представниками Виникаючих церков, як наочний посібник того, як Рання церква змогла адаптуватися, еволюціонувати в сучасному їй світі та з мужністю долала швидкі зміни, хоробро зустрічалася з новими викликами. Святе Письмо є записом Слова Божого, в якому йдеться про те, як стародавня община віри реагувала виходячи з того чи іншого контексту. Церква розуміється як «громада, яка формує учнів, які працюють на визволення та зцілення цього світу, засновуючись на Ісусі та добрій звістці Євангелія»^[12]. Нова еклезіологія мало цікавиться наступними традиційними питаннями: природа церкви, засади церкви, церковний устрій, чи різне розуміння того, якою має бути форма правління церкви. Деномінаційна приналежність теж не стоїть на порядку денному. Все це через те, що страта, яку намагається досягнути Виникаюча церква, є постмодерністською по своєму світосприйняттю. Всі ці другорядні теми цікаві українському євангельському співтовариству лише з тих причин, що воно все ще чіпляється за модерністські проєкції і керується його ж концепціями.

^[9] Carl Raschke. The Next Reformation. Why evangelicals must embrace postmodernity. Grand Rapids: Baker Academic, 2005. — P. 208.

^[10] Ibid, 110

^[11] Там само. — С. 273.

^[12] David L. Smith. Theology of the 21st Century. Trends in Contemporary Theology. Eugene: WIPE & STOCK, 2014. — 278-286 p.

І хоча автор не дає своєї оцінки руху, уважний читач може побачити, що представники «Виникаючої церкви», як і реформатори в свій час, закликають до нової теології в рамках нової церкви, завдяки чому може бути створена нова парадигма, яка зацікавила би звісткою про Христа незацікавлених та по-новому розповіла про віру невірющим людям. Зважаючи на теорію та практику виникаючої церкви, я не побоюся припустити, що в XXI ст. саме сучасний протестантський мейнстрім ототожнюється з тією церквою, проти якої виступав Лютер, а постмодерністська еклезіологія з її критичною теологією, яка виражається в боротьбі проти усталених понять та практик, відповідає духу Реформації та виступає сьогодні в якості нащадка Лютера. Зважаючи на те, що французький філософ Жан-Франсуа Лютар визначав постмодерн як підозру до метанаративів, реформацію монаха Лютера можна вважати не чим іншим ніж підозрою до метанаративу його власної церкви. Постмодерн ставить запитання всім «всеохопним» тоталітарним схемам пояснення дійсності, що претендують на статус істинності та авторитетності. Такі метанаративи включають в себе не тільки політичні та соціальні ідеї, а також і релігійні світогляди, метафізичні філософії, всеохоплюючі наукові теорії^[13].

Питання, з яким зіштовхуються протестанти напередодні 500-річного ювілею Реформації, доволі таки неординарне: проти чого сьогодні ми маємо протестувати? Католицька церква та її практика більше не є ворогом для послідовників Реформації. В деяких

сферах служіння відбувається навіть тісна співпраця між цими двома гілками християнства. В який храм потрібно увійти сучасним реформаторам, кого потрібно з нього вигнати, чий столи перекинути? В кінці кінців, на які двері потрібно прибити сучасні 95 тез? Кожен сам має відповісти собі на це питання. Я лише додам, що релігійний постмодернізм, який ми лише намагаємося сьогодні збагнути, і є втіленням духу Реформації. Лютер нагадав, що аутентичне теологічне мислення обертається навколо хреста, Євангелія та благодаті, а не навколо самоправедності, метафізичних диспутів та закону.

Наступна Реформація, яка, я вірю, вже поступово відбувається в серцях та розумах молодого покоління євангельських віруючих (не уражених фундаменталізмом), буде відбуватися: а) в атмосфері радикальної смиренності перед к'єркегоровським «парадоксом», б) за сприяння відкидання пропозиційної теорії істини, г) за відсутності гордості не тільки в нашому житті, але й в наших думках^[14]. Погани першого століття вважали християнство проявом атеїзму, а їх аргументацію — нелогічною та суперечливою. Римська влада не поважала християн. Сьогоднішній постпротестантизм називають лібералізмом та першим кроком на шляху до атеїзму. Закостенілі церковні структури не поважають його, сміються над ним, вважають його нелогічним та суперечливим. Як би там не було, але постпротестантизм у вигляді «Виникаючої церкви» виступає відправною точкою нової теології, яка по своїй природі буде критичною і глобальною^[15].

^[13] Roger E. Olson. Reformed and always reforming. The Postconservative Approach to Evangelical Theology. Grand Rapids: Baker Academic, 2007. — P. 126.

^[14] Raschke. The Next Reformation. — P. 110.

^[15] Karl Raschke. Critical Theology. Introducing an Agenda for an Age of Global Crisis. Downers Grove: IVP Academic, 2016.